

ŠKOLOVANJE KNJIŽNIČARA U SVJETLU EUROPSKIH NORMI

LIBRARY EDUCATION IN ACCORDANCE WITH EUROPEAN STANDARDS

Aleksandra Horvat
Odsjek za informacijske znanosti
Katedra za bibliotekarstvo
Filozofski fakultet u Zagrebu
ahorvat@ffzg.hr

Pregledni rad / Review
UDK / UDC 023::378(4)
378.4(4)
Priljeno / Received: 10. 2. 2005.

Sažetak

U radu su prikazane osnovne značajke suvremenih europskih dokumenata o sveučilištu kakvo Europa želi imati. Europska su sveučilišta nastala u različitim razdobljima i plod su različitih kulturnih i društvenih tradicija. Različitost studija i akademskih stupnjeva otežava pokretljivost stanovnika Europske unije i mogućnost njihova zapošljavanja u zemlji u kojoj se nisu školovali. Usto, europska sveučilišta teško mogu konkurirati američkim u slijedeću suvremenih gospodarskih i društvenih promjena. Ti su razlozi doveli do nastanka Bolonjske deklaracije i drugih dokumenata u kojima se utvrđuju osnovna načela na kojima treba počivati suvremena europska sveučilišna nastava. U radu se prikazuje kako su novosti koje donosi Bolonjski proces, utemeljenje studija na sposobnostima (kompetencijama) za obavljanje stručnih poslova, jednopredmetnost i dvostupanjska organizacija studija prihvaćene u prijedlogu novoga studija bibliotekarstva na Sveučilištu u Zagrebu.

Gljučne riječi: knjižničarsko školovanje, Bolonjski proces

Summary

The paper deals with current EU documents giving outlines on the type of university that the European Union would like to have. European universities founded in different times follow different cultural and societal traditions. Present differences in academic programmes and degrees are likely to hinder the free movement of EU citizens and their ability to find employment in another EU country. Also, European universities can hardly compete with the American in the quality of programmes offered and in their attractiveness to students. The Bologna Declaration and the following documents on the universities in

Europe determine the basic principles upon which the reform of universities should be based. The paper attempts to show the implications the Bologna process will have for the LIS study programme at the University of Zagreb.

Keywords: LIS education, Bologna process

1 Uvod

Kao i mnoge druge europske zemlje, Hrvatska je potpisnica Bolonjske deklaracije,¹ dokumenta kojim se nastoji uskladiti visokoškolsko obrazovanje u Europi i olakšati priznavanje istovrijednosti diploma stečenih na različitim sveučilištima. Priznavanje diploma stečenih u jednoj europskoj zemlji kao uvjeta za zapošljavanje u drugoj, preduvjet je za bolju pokretljivost građana u Europskoj uniji i dio je opće politike koja teži čvršćoj integraciji zemalja članica. Bolonjska deklaracija jednostavna je izjava o sveučilišnom studiju poželjnom u Europi; to je studij koji omogućava stjecanje lako razumljivih i usporedivih diploma iz kojih je moguće očitati sadržaj odslušanih i položenih predmeta, što potencijalnom poslodavcu omogućuje lakše odlučivanje o zapošljavanju osobe koja dolazi iz neke druge zemlje. Europska sveučilišta danas se veoma razlikuju, jer su ustrojena u skladu s često višestoljetnom tradicijom akademske nastave u pojedinoj zemlji, a razlikuju se i stečeni akademski stupnjevi. Različitost diploma i akademskih stupnjeva otežava pokretljivost visoko obrazovanih stručnjaka u europskim zemljama i ozbiljna je prepreka slobodnom protoku ljudi i ideja kojemu se teži u Europskoj uniji. No sveučilišne su uprave svjesne i činjenice da europski studiji teško mogu konkurirati američkim i da se mnogi teško nose sa suvremenim društvenim i gospodarskim promjenama. Osvremenjivanje visokog obrazovanja stoga je prijeko potrebno za daljnji razvitak Unije i njemu se pristupilo krajem devedesetih godina prošloga stoljeća, najprije izradom posebnih dokumenata koji sadrže temeljna načela na kojima bi se trebalo zasnivati visoko obrazovanje u europskim zemljama. Ti se dokumenti potpisuju na državnoj razini, odnosno potpisuju ih ministri zaduženi za visokoškolsko obrazovanje u pojedinim zemljama.

2 Bolonjska deklaracija i drugi europski dokumenti o visokoškolskom obrazovanju

Možda je manje poznato da je Bolonjskoj deklaraciji prethodio jedan dokument, izrađen doduše u nešto užem krugu, jer su ga potpisali ministri zaduženi za visokoškolsko obrazovanje u tzv. "staroj Europi", kako ponekad nazivaju Francusku, Njemačku, Veliku Britaniju i Italiju. Dokument je dobio ime po sveučilištu gdje je izrađen pa je, dakle, poznat kao Sorbonska deklaracija.² Nastao je 1998. godine i

¹Bologna declaration [citirano: 2004-12-09]. Dostupno na: <http://europa.eu.int/comm/education/policies/educ/bologna/bologna.pdf>

²Sorbonska deklaracija i drugi europski dokumenti o visokom obrazovanju koji se spominju u tekstu dostupni su na adresi: <http://www.bologna-berlin2003.de/en/basic/haupt.htm>

već sadrži načela koja će se ponoviti u mnogo poznatijoj Bolonjskoj deklaraciji. U Sorbonskoj se deklaraciji ističe potreba za usklađivanjem ustroja visokoškolskog obrazovnog sustava u Europi, što se kani postići postupnim približavanjem akademskih stupnjeva i ciklusa, ustrojavanjem obrazovanja na dvije razine, preddiplomskoj i diplomskoj, i povećanjem pokretljivosti studenata i nastavnika pa se, na primjer, predviđa da će studenti morati provesti barem jedan semestar studija na sveučilištu u inozemstvu.

Bolonjska deklaracija, nastala u ljetu 1999. godine, ponavlja zapravo ova osnovna načela na kojima bi se trebala utemeljiti visokoškolska nastava u Europi u budućnosti. Odmah po nastanku potpisalo ju je dvadeset i devet ministara zaduženih za visokoškolsko obrazovanje u svojim zemljama. Hrvatska je Bolonjskoj deklaraciji pristupila dvije godine kasnije, zajedno s Turskom i Ciprom. Broj država koje pristupaju Deklaraciji stalno se povećava i danas ih je već četrdeset. Neke su od tih država članice Unije, ali neke nisu. Da bi se država uključila u Bolonjski proces, mora biti potpisnica Europske kulturne konvencije³ i mora aktivno prihvatiti ciljeve naznačene u Deklaraciji. Potpisivanjem Deklaracije država se obvezuje provesti promjene u načinu studiranja i ustroju sveučilišta. Te su promjene obvezne za sve sveučilišne studije, pa tako i za studij bibliotekarstva. Možda je zanimljivo reći i to da je jedna od najpoznatijih novina koju uvodi Bolonjska deklaracija, Europski sustav prijenosa bodova (European Credit Transfer System – ECTS), a njime se mjeri opterećenje studenta tijekom studija, zapravo bila tek mogućnost naznačena u Deklaraciji, koju su zemlje potpisnice odmah prihvatile te se ECTS redovito spominje u tekstovima o Bolonjskoj deklaraciji. Rečeno je da se promjene u ustroju i organizaciji sveučilišnih studija odnose i na studij bibliotekarstva, pa treba znati o kojim je promjenama riječ.

2.1 Bolonjska deklaracija

Cilj je Bolonjske deklaracije do 2010. godine stvoriti tzv. Europski visokoškolski prostor, koji se kasnije može širiti i izvan Europe. Visokoškolska nastava shvaćena je kao proces kojim se stječu sposobnosti (kompetencije) za obavljanje različitih stručnih poslova, što se iskazuje lako razumljivim i usporedivim nazivima zvanja iskazanim u diplomu. Diplomu prati suplement u kojemu su navedeni nazivi i sadržaji odslušanih kolegija. Studij se odvija u dva stupnja ili ciklusa, pri čemu prvi mora trajati najmanje tri godine. Oba su stupnja shvaćena kao cjelina, pa student mora završiti prvi stupanj da bi se mogao upisati u drugi, koji završava magisterijem. Studentske se obveze mjere i iskazuju kroz bodove. Već je rečeno da je ECTS u Bolonjskoj deklaraciji bio naveden samo kao primjer mogućeg bodovnog sustava, ali dosad nije predložen neki drugi način bodovanja i ECTS je, čini se, opće prihvaćen. Zanimljivo je da se predviđa primjena mjerenja bodovima i u sustavu doživotnog učenja, kad sveučilišta uvedu taj sustav. Tijekom studija studenti, ali i nastavnici i ostalo osoblje zaposleno na sveučilištu, trebali bi provesti neko vrijeme na sveučilištu u nekoj drugoj zemlji, kako bi se bolje upoznali s “europskom sredinom”. Kvaliteta studija i sveučilišta kao ustanove smatra se mjerljivom, pa se u Deklaraciji govori i

³European Cultural Convention, 1954. Dostupno na: <http://conventions.coe.int/treaty/EN/treaties/html/018.htm>

o potrebi izrade usporedivih kriterija i metodologija za utvrđivanje kvalitete. Također je rečeno da sveučilišta moraju promicati europsku dimenziju u nastavnim programima, međuinstitucijskoj suradnji, razmjeni studenata i nastavnika i integriranim programima studija.

2.2 Praško priopćenje⁴

Dvije godine poslije sastanka na kojemu je dogovoren i potpisan tekst Bolonjske deklaracije, europski ministri zaduženi za visokoškolsko obrazovanje, ponovno su se sastali u Pragu, da bi utvrdili što je postignuto i dogovorili se o daljnjem radu. Prag nije slučajno izabran za mjesto sastanka: tim se izborom naznačilo da se u započeti proces reformiranja sveučilišnih studija želi uključiti i dio Europe koji tek treba postati istinskim dijelom Europske unije. Sastanak je završio objavljivanjem ministarskog priopćenja koje je postalo poznato kao Praško priopćenje. U priopćenju se kaže da su brojna sveučilišta prihvatila proces sveučilišne reforme započet Bolonjskom deklaracijom te da ga je potrebno nastaviti. Uz razradu ciljeva već zacrtanih Bolonjskom deklaracijom, u Praško se priopćenje uvodi koncept doživotnog učenja, koje se prvi put izravno vezuje uz sveučilište i za koje se kaže da svima pruža jednake prilike i omogućuje poboljšanje kvalitete života. Ponovo se javlja promicanje europske dimenzije studija, koje se spominje već i u ranijim dokumentima: predlaže se uvođenje tzv. zajedničke diplome (*joint degree*), koju izdaju dvije ili nekoliko institucija. U priopćenju se opet spominje potreba za povećanjem zanimanja za europske studije, što se misli postići primjenom usklađenih kriterija za procjenu kvalitete.

2.3 Berlinsko priopćenje⁵

Godine 2003. održan je u Berlinu idući ministarski sastanak koji je završio objavljivanjem još jednoga priopćenja. No Berlinsko se priopćenje tonom i sadržajem donekle razlikuje od prijašnjih, jer se u njemu govori i o drugim aspektima sveučilišta koji nisu izravno vezani uz utilitarnost. U priopćenju se najprije kaže da je visoko obrazovanje javno dobro i javna odgovornost te da se promjenama želi postići ravnoteža između konkurentnosti kojoj se teži i društvene dimenzije Bolonjskog procesa, pod čime se misli na smanjivanje društvenih nejednakosti i nejednakosti među spolovima. Kaže se i da je cilj procesa sačuvati europsko kulturno bogatstvo i jezičnu raznolikost zasnovane na različitim tradicijama. Visoko obrazovanje mora biti usko povezano sa znanostima. Kvalitetu studija treba nastojati postići izradom zajedničkih kriterija i metoda za utvrđivanje kvalitete, no osnovnu odgovornost za kvalitetu ima samo sveučilište. Do 2005. države su dužne uspostaviti sustav kojim će ocjenjivati kvalitetu visokoškolske nastave, a sveučilišta uvesti nastavu u dva

⁴Towards the European higher education area : communiqué of the meeting of European ministers in charge of higher education in Prague on May 19th 2001 [citirano: 2004-12-09]. Dostupno na: <http://www.bologna-berlin2003.de/en/basic/haupt.htm>

⁵Realising the European higher education area : communiqué of the conference of ministers responsible for higher education in Berlin on 19th September 2003 [citirano: 2005-01-27]. Dostupno na: <http://www.bologna-berlin2003.de>

stupnja, koja moraju biti različito orijentirana i pripremati za različite profile. Od sveučilišta se očekuje i to da u 2005. počnu izdavati suplemente diplomu. Studiji za pojedina zvanja moraju biti opisani tako da je vidljiva opterećenost studenta, kompetencije koje dobiva i profil zvanja. Za studente i nastavnike treba osigurati državne stipendije kako bi mogli otići studirati u drugu zemlju. Ponavlja se da visokoškolske institucije moraju sudjelovati i u doživotnom učenju, a počinje se govoriti i o mogućem uključivanju trećega stupnja – doktorskog studija u Bolonjski proces. Idući će se ministarski sastanak održati 2005. u Bergenu.

3 Zakonski propisi o visokom obrazovanju u Hrvatskoj

Novi je hrvatski Zakon o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju proglašen u ljeto 2003., a godinu dana kasnije objavljen je i Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju.⁶ Iz Zakona je vidljivo da se sveučilišta u Hrvatskoj moraju prilagoditi promjenama koje predviđaju europski dokumenti o visokom obrazovanju. Tako se, na primjer, na samom početku teksta, u čl. 2., kaže da se visoko obrazovanje temelji na: "...europskoj humanističkoj i demokratskoj tradiciji te *usklađivanju s europskim sustavom visokog obrazovanja*".

Sveučilišno se obrazovanje, sukladno europskim dokumentima, usustavljuje na tri razine:

- a) kao preddiplomski studij koji završava stjecanjem naziva *prvostupnik/ica* (*baccalaureus/baccalaurea*). Ovaj posljednji naziv trebao bi se rabiti u međunarodnom prometu. Studij traje 3 do 4 godine, a student stječe od 180 do 240 ECTS-bodova. Studij osposobljava studente za daljnji diplomski studij, ali bi trebao omogućiti i zapošljavanje na određenim stručnim poslovima;
- b) kao diplomski studij koji završava stjecanjem naziva *magistar/magistra*. Studij traje 1 do 2 godine, a student stječe od 60 do 120 ECTS-bodova;
- c) kao poslijediplomski studij koji završava stjecanjem akademskog stupnja doktora znanosti i traje 3 godine ili kao poslijediplomski specijalistički studij, koji traje 1 do 2 godine i na kojemu se stječe zvanje specijalista određenog područja. Broj ECTS-bodova u tom studiju propisuje sveučilište općim aktom.

Za nas je, naravno, zanimljivo kako se studij bibliotekarstva, koji je u dosadašnjoj shemi visokog obrazovanja u Hrvatskoj ipak bio drugačije organiziran nego drugi studiji, može uskladiti s najavljenim promjenama. Pitanje je može li nam u usklađivanju pomoći poznavanje dosadašnjega ustroja knjižničarskih studija u Europi i način na koji se europski knjižničarski studiji kane promijeniti ili su se već promijenili. Iscrpan i potpun odgovor mogao bi, dakako, biti temom posebnog rada, pa je ovdje važno samo reći da je prije pristupanja izradi plana i programa novoga studija pregledan

⁶Zakon o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju [citirano: 2005-05-02]. Dostupno na: <http://www.nn.hr/clanci/sluzbeno/2003/1742.htm> i Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju [citirano: 2005-05-02]. Dostupno na: <http://www.nn.hr/clanci/sluzbeno/2004/2025.htm>

velik broj programa stranih studija dostupnih na mreži kao i onih koji su bili predstavljeni na različitim međunarodnim skupovima o obrazovanju, posebno onim održanim posljednjih godina u organizaciji EUCLID-a, Europske udruge za knjižničarsko i informacijsko obrazovanje i istraživanje (European Association for Library & Information Education & Research). Istaknut ćemo samo opće značajke tih studija.

4 Knjižničarski studiji u Europi

Knjižničarske studije u Europi karakterizira različitost tradicija, pristupa i modela. Prvi studiji pri sveučilištu nastaju još u 19. stoljeću - na Sveučilištu u Göttingenu 1886., Münchenu 1905., Leipzigu 1914., Kopenhagenu 1918. i Londonu 1919.⁷ Većina današnjih studija utemeljena je u šezdesetim godinama prošloga stoljeća, kad i poslijediplomski studij u Zagrebu, no u nekim se zemljama, poput Španjolske, Švicarske ili Austrije sveučilišni studiji osnivaju i kasnije, u osamdesetim ili čak i devedesetim godinama.⁸

Danas se studiji bibliotekarstva u Europi razlikuju i po nazivu, u kojem se često, ali ne i uvijek, javlja riječ bibliotekarstvo, koja se onda veže ili uz informacijsku znanost, ili uz arhivistiku, dokumentalistiku, komunikaciju i medije, uz računalstvo, dizajn informacija, ili se, pak, naglašava upravljanje (menadžment) informacijama.

Studiji su se, barem dosad, razlikovali i po odnosu između dodiplomske i poslijediplomske razine. U nekim je zemljama, poput Danske, Italije, Nizozemske ili Španjolske, poslijediplomski studij bio otvoren samo studentima koji su prethodno završili dodiplomski studij bibliotekarstva. U Velikoj Britaniji, naprotiv, na poslijediplomski studij mogli su se upisati samo studenti koji nisu prethodno studirali bibliotekarstvo. U nekim su se zemljama, kao u Belgiji ili Hrvatskoj, na poslijediplomski studij mogli upisati i studenti bibliotekarstva i oni koji su završili neki drugi studij. Danas su organizacija studija u dva ciklusa i bodovni sustav prihvaćeni na sveučilištima koja pripadaju različitim tradicijama, onima na sjeveru Europe i onima na jugu.⁹

Možda vrijedi spomenuti i uspostavu Europske licence za knjižničare, projekta u sklopu programa Leonardo da Vinci, gdje zainteresirane osobe, obično one koje rade ili su radile u knjižnici, mogu dobiti europsku svjedodžbu, a da prije nisu završile studij bibliotekarstva. Licencu je moguće dobiti ako osoba dokaže da zna obavljati stručne poslove, pa tako dobivanje licence, baš kao i formalni studij, polazi od popisa sposobnosti koje su potrebne da bi se obavljao knjižničarski posao.

⁷Bibliotekarstvo ili knjižničarstvo. // Hrvatska enciklopedija. Zagreb : Leksikografski zavod "Miroslav Krleža", 1999.- Sv. 2.

⁸Estivill, A. Adaptation of LIS degrees and curriculum to the Bologna process in Europe. // Eblida Seminar on Libraries, Archives and Information Sectors Facing the European Higher Education Area, Estoril, Portugal, 14 May 2004. Ppt. prezentacija.

⁹Vidjeti, npr., studij bibliotekarstva na Sveučilištu u Oslu (<http://www.hio.no/content/view/full/4862>), Kraljevske škole za bibliotekarstvo i informacijsku znanost u Kopenhagenu (http://www.db.dk/studievej/english/20info/master_programme_uk.htm) ili program Sveučilišta u Barceloni (<http://www.ub.es/biblio/convergencia-europea-propuesta.html>).

5 Studij bibliotekarstva na Sveučilištu u Zagrebu

Već smo spomenuli da se studij bibliotekarstva u nas po svojem ustroju ponešto razlikuje od većine drugih studija. Taj je studij, naime, izvorno bio zamišljen kao dopunski uz studij neke druge struke. Pri utemeljenju, sedamdesetih godina prošloga stoljeća, bio je to dvogodišnji (četverosemestralan) studij, a da bi se na studiju diplomiralo, morao je student najprije završiti neki drugi četverogodišnji studij. U diplomi je, uz naziv diplomirani bibliotekar, uvijek bio naveden i akademski stupanj koji je diplomant postigao u svojoj osnovnoj struci. Diplomirani je bibliotekar, dakle, bio stručnjak neke struke ako je svladao dopunska znanja i vještine, koja mu omogućuju da u toj struci bude specijaliziran za pronalaženje i uređivanje informacijskih i bibliografskih izvora, izradu odgovarajućih bibliografskih i informacijskih pomagala te za rad u knjižnici uopće. No u stvarnosti, vrlo je malo stručnjaka iz prirodoslovlja i primijenjenih znanosti poput medicine i tehnike, upisivalo studij bibliotekarstva. Knjižničari su većinom bili diplomanti neke humanističke, najčešće filološke struke, a u nešto manjem broju i diplomanti društvenih struka, poput sociologije, filozofije ili politologije. Kad je 1986. godine na Filozofskom fakultetu u Zagrebu pokrenut i četverogodišnji studij informacijskih znanosti smjer bibliotekarstvo, stanje se nije mnogo promijenilo, jer su se bibliotekarski predmeti, s neznatnim iznimkama, predavali samo u trećoj i četvrtoj godini, a opsegom i sadržajem bili su jednaki predmetima koje su slušali studenti dvogodišnjeg studija. Cilj je oba studija bio osposobiti studente za rad u svim vrstama knjižnica, što se uvijek lako objašnjavalo potrebom da se studentima olakša zapošljavanje ili omogućiti promjena radnog mjesta.

Pri odlučivanju o ustroju novoga studija morali smo svakako misliti i na to da je Bolonjski proces prvenstveno usmjeren prema stjecanju osposobljenosti za struku i stoga teži organiziranju jednopredmetnih studija. Iz povremenih anketa provedenih među brucovima na Odsjeku znali smo da studij bibliotekarstva biraju najčešće kao drugi predmet odnosno da su se za studij odlučili jer je većina studija na Filozofskom fakultetu dvopredmetna, pa su uz svoj prvi izabrani i željeni predmet morali upisati još i drugi. Ta nas je činjenica upozorila da jednopredmetni petogodišnji studij bibliotekarstva možda ne bi mogao privući velik broj zainteresiranih studenata. S druge strane, iako se može tvrditi i to da se osoba osposobljena za rukovanje informacijama, može brzo i lako prilagoditi svakoj struci i u njoj dobro raditi, sigurno je da ta osoba mora provesti barem neko vrijeme u upoznavanju područja u kojemu mora klasificirati građu i nalaziti informacijske izvore. Nije li, dakle, korisnije da osoba koja se zapošljava kao knjižničar unaprijed poznaje i osnove struke u kojoj će raditi? Dvopredmetnost je, dakle, barem za studij bibliotekarstva, prednost, od koje ne bi trebalo lako odustati.

Dakako, pitanju dvopredmetnosti moglo bi se pristupiti i drugačije. Studij bi se mogao organizirati kao jednopredmetan, ali tako da student uz knjižničarske predmete upisuje, sluša i polaže predmete s drugih studija. Ti bi se predmeti mogli unaprijed odrediti i ponuditi, ili bi se moglo prepustiti studentu da ih samostalno bira. Svi bi odslušani predmeti bili upisani u suplementu diplomi i pretpostavka je da bi poslodavac odlučivao o zapošljavanju na temelju uvida u suplement. Poslodavac bi, dakle, morao preuzeti odgovornost za traženje određenih uvjeta. To bi rješenje bilo moguće organizirati samo na fakultetu na kojemu se predaje veći broj različitih struka, jer je u našim uvjetima organizacije sveučilišne nastave, koja se ne odvija na jednom

mjestu, teško očekivati da bi student mogao uredno pohađati nastavu koja se održava na različitim mjestima u gradu. Usto, to bi rješenje ipak samo površno prikrilo činjenicu da je jezgra predmeta koji se doista mogu nazvati bibliotekarskim razmjerno ograničena te da studenti koji studiraju bibliotekarstvo kao jednopredmetan studij zapravo moraju upisati velik broj predmeta drugih studija.

Moglo bi se zamisliti i to da se predmeti bibliotekarske jezgre predaju kroz niz kolegija. Tako bi, na primjer, predmet Nakladništvo i tiskarstvo mogao obuhvaćati niz kolegija od kojih bi svaki bio posvećen drugom nakladniku ili tiskaru ili, pak, nakladništvu određene zemlje ili razdoblja odnosno nakladništvu specijaliziranom za određenu gradu, npr., glazbenom ili novinskom nakladništvu. Tako ustrojen studij doista bi bio idealan, ali samo uz uvjet da postoje nastavnici koji ga mogu izvesti. Uz sadašnji broj nastavnika bibliotekarstva na zagrebačkom studiju, taj bi studij bilo teško ostvariti. Treba imati na umu i to da fakultetska uprava nerado dopušta angažiranje vanjskih suradnika u nastavi i redovito nastoji ograničiti njihov broj.

Kako je Bolonjski proces usmjeren prema osposobljavanju za struku, morali smo utvrditi koje sadržaje student bibliotekarstva mora usvojiti da bi mogao raditi u struci, odnosno morali smo utvrditi predmete jezgre. Ti se, pak, predmeti mogu odrediti samo ako se zna koja znanja i vještine mora imati završeni student da bi mogao obavljati stručne poslove. Stečena znanja i vještine odnosno sposobnosti za obavljanje stručnih poslova osnova su, dakle, od koje polaze novi nastavni programi. Pri izradi programa studija pregledali smo najprije popise sposobnosti koje pojedine knjižničarske udruge ili organizacije smatraju prijeko potrebnima za obavljanje knjižničarskih poslova.^{10, 11, 12}

Vrlo je zanimljiv i iscrpan popis sposobnosti izrađen za studije bibliotekarstva na španjolskim sveučilištima, a odobrila ga je njihova državna agencija za kontrolu kvalitete i davanje dopusnica.¹³ Taj smo popis prilagodili našim prilikama i usvojili kao polazište za utvrđivanje jezgre i izradu našega programa. Sposobnosti se najprije dijele na opće, kao što su sposobnost raščlanjivanja i poopćavanja, organiziranja i planiranja, korektnog usmenog i pisanog izražavanja na hrvatskom jeziku, poznavanja jednoga stranog jezika i osnovnih vještina u uporabi informacijske tehnologije. Dalje se traže osobne sposobnosti poput sposobnosti rada u timu i u međunarodnoj sredini, sposobnost kritičkog i etičkog rasuđivanja, sposobnost prilagodbe novim situacijama, motiviranost da se radi kvalitetno i kreativnost. Student mora steći i svijest o različitosti i multikulturalnosti.

Popis specifičnih sposobnosti obuhvaća:

- poznavanje odnosa između proizvođača, posrednika i korisnika informacija,
- poznavanje načina na koji informacije nastaju, kolaju i koriste se,
- poznavanje sadašnjosti i prošlosti profesionalne sredine,

¹⁰Professional competencies for reference and user services librarians [citirano: 2005-07-02]. Dostupno na: <http://www.ala.org/ala/rusa/rusaprotocols/referenceguide/professional.htm>

¹¹Competencies for information professionals [citirano: 2005-07-02]. Dostupno na: <http://www.sla.org/content/learn/comp2003/index.cfm>

¹²Euroguide LIS : the guide to competencies for European professionals in library and information services [citirano: 2005-07-02]. Dostupno na: <http://www.aslib.co.uk/pubs/2001/18/01/contents.html>

¹³Facultat de Biblioteconomia i Documentació. May 2003 [citirano: 2005-07-02]. Dostupno na: <http://www.ub.es/biblio/convergencia-europea-propuesta.html>

A. HORVAT: ŠKOLOVANJE KNJIŽNIČARA U SVJETLU EUROPSKIH NORMI

- poznavanje nacionalnih i međunarodnih pravnih i administrativnih propisa relevantnih za nastanak, prijenos i korištenje informacija odnosno za rad knjižnica,
- sposobnost identificiranja i vrednovanja informacijske građe i izvora,
- znanje o vođenju zbirke i fondova,
- znanje o postupanju s građom i zaštiti,
- sposobnost organiziranja, pretraživanja i pronalaženja građe i informacija,
- sposobnost analiziranja, prikazivanja i tumačenja informacija,
- sposobnost procjenjivanja informacijskih potreba i planiranja odgovarajućih službi i usluga,
- sposobnost kvantitativnog i kvalitativnog vrednovanja službi i usluga,
- vještinu rada s korisnicima,
- sposobnost korištenja informacijske tehnologije u knjižnicama,
- poznavanje načina i metoda rukovođenja,
- poznavanje marketinških postupaka,
- sposobnost planiranja i vođenja projekata,
- poznavanje rada s osobljem,
- praktično iskustvo u knjižnici/informacijskoj ustanovi.

Jasno je da se sposobnosti, i opće i osobne, stječu ne samo usvajanjem odgovarajućih sadržaja, već i načinom izvođenja nastave, posebno organiziranjem seminarskog načina rada u kojemu studenti aktivno sudjeluju i unaprijed se pripremaju za nastavu bilo tako da pročitaju određen rad, o kojemu se onda na satu razgovara, ili tako da nastavnikovo predavanje popraćuju pitanjima pa se onda razvija rasprava, ili pak pripremom vlastitih kraćih prezentacija o unaprijed zadanoj temi. Način provjere znanja također služi stjecanju sposobnosti, pa usmene ispite zamjenjuju pisani radovi, u kojima su često prikazana manja samostalna istraživanja. Također se nastoji da ispit bude položen čim je predmet odslušan, te da se provjerava samo onaj sadržaj koji je student doista odslušao, odnosno pročitao tijekom semestra pripremajući se za nastavu.

Sposobnosti koje moraju steći studenti trogodišnjeg preddiplomskog studija moraju se razlikovati od onih koje stječu studenti petogodišnjeg diplomskog studija. Razliku bi trebalo utvrditi na temelju opsega i vrste usvojenih sposobnosti, pa bi se moglo reći da je preddiplomski studij usmjeren na stjecanje većeg broja općih i osobnih sposobnosti te ograničenog broja specifičnih sposobnosti. Činjenica je da se u knjižnicama poslovi razlikuju, te da postoji znatna razlika između, na primjer, klasificiranja ili označivanja građe i jednostavnog postupka zaduživanja. Pa ipak, osoba koja radi na zaduživanju mora uz sam tehnički postupak imati i osnovna znanja o strukturi signature i toku građe u knjižnici, koja se mogu naučiti u relativno kratkom vremenu, znati komunicirati s korisnikom i surađivati s kolegama, a te se sposobnosti također moraju učiti. Usto, postupci katalogizacije i klasifikacije danas su uvelike olakšani mogućnošću prijenosa zapisa iz neke vanjske baze bibliografskih zapisa. Za taj je posao potrebno da knjižničar zna prepoznati zapis odnosno identificirati onaj koji odgovara jedinici građe koju želi uvrstiti u katalog svoje knjižnice te da zna dodati lokalne podatke poput signature ili inventarnog broja. Moguće je, dakle, tvrditi da bi preddiplomski studij morao studente osposobiti za obavljanje većine rutinskih poslova u knjižnicama.

Preddiplomski studij na zagrebačkom sveučilištu koncipiran je tako da studentu omogući stjecanje osnovnoga znanja stranog jezika, informacijske i komunikacijske tehnologije, statistike i strukture baza podataka. Usto, student bi trebao steći znanja o povijesnom razvitku knjige i knjižnica te osnovna knjižničarska znanja koja uključuju poznavanje različitih vrsta i svojstava knjižnične građe, vještinu katalogiziranja i klasificiranja i osnove zaštite građe. Program bi trebao omogućiti i stjecanje znanja o knjižnici kao o ustanovi koja djeluje u specifičnoj sredini te o različitim vrstama korisnika i različitosti njihovih potreba. Također je važno da student ima priliku posjetiti različite vrste knjižnica te provesti određeno vrijeme na praksi.

Diplomski bi, pak, studij morao biti usmjeren na stjecanje većeg broja specifičnih sposobnosti i trebao bi osposobiti studente za obavljanje složenijih pa i rukovodećih poslova, što uključuje sudjelovanje u koncipiranju i provedbi informacijske i kulturne politike u nekom mjestu. Zbog toga je važno omogućiti studentu da razumije prošlost i sadašnjost knjižnica kao kulturnih, obrazovnih i informacijskih ustanova osnovanih zbog javnosti i za nju. Na diplomskom bi studiju trebalo omogućiti da student bira između skupine kolegija koji će ga usmjeriti prema rukovanju i upravljanju informacijama, vođenju projekata, organiziranju i vođenju timova i marketingu te kolegija koji su usmjereni na knjižnicu kao ustanovu koja danas radi u vrlo promijenjenim društvenim uvjetima uvelike uzrokovanim suvremenom informacijskom i komunikacijskom tehnologijom. Knjižničar koji radi u takvoj ustanovi mora poznavati digitalno nakladništvo i nove vrste građe, relevantne stručne norme te sve promjene koje nova građa unosi u rad knjižnice. Potrebno je da knjižničar poznaje i različite zakonske propise koji uređuju poslovanje knjižnice, u rasponu od onih kojima se uređuje pristup knjižničnoj građi do onih kojima se građa štiti. Potrebno je i da poznaje načela stručne etike kako bi mogao procijeniti vlastitu odgovornost prema korisnicima i ulogu koju obavlja u društvu. Razmjerno velik udjel izbornih kolegija u programu morao bi omogućiti usmjeravanje studenta prema radu sa specifičnim korisnicima, odnosno prema zadovoljavanju specifičnih informacijskih potreba. Izborni kolegiji moraju uključivati i kolegije koji se predaju na drugim odsjecima Filozofskoga fakulteta ili čak i na drugim fakultetima Zagrebačkoga sveučilišta, jer su znanja iz sociologije, psihologije, pedagogije, prava, menadžmenta i marketinga dragocjena u knjižničarskom radu.

Među novim predmetima što ih nudi prijedlog diplomskog programa zagrebačkoga Filozofskog fakulteta treba posebno spomenuti one koji dosad nisu izvođeni: izrazito interdisciplinarno usmjeren kolegij *Kulturni turizam*, zatim predmet *Medijska kultura* koji daje uvid u tradicionalne i nove medije te u nova zanimanja u europskom medijskom okruženju, predmet *Službene publikacije i informacije*, kojim se želi podrobnije upoznati studente s tim, danas za posao, ali i za svakodnevni život, posebno važnim informacijskim izvorima, predmet *Knjižnična statistika*, kojim se poznavanje opće statistike stečeno na preddiplomskom studiju produbljuje i vježba na primjerima iz svakodnevnog rada knjižnica, predmet *Časopisi i znanstvena komunikacija*, u kojemu se izlažu znanja o povijesti časopisa kao primarnog sredstva komunikacije znanstvenika, te o suvremenim promjenama u načinu izdavanja, uređivanja, recenziranja, nabave, pohranjivanja i korištenja časopisa. Četverotjedna praksa obvezna je i za studente diplomskog studija. Tijekom studija studenti pišu niz seminarskih radova, a zamišljeno je i da u nastavi aktivno sudjeluju pripremanjem petnaestominutnih izlaganja o određenoj, s nastavnikom unaprijed dogovorenoj temi.

Pisani radovi, kao i usmena izlaganja trebali bi doprinijeti poboljšanju općih komunikacijskih sposobnosti studenata, jer će im te sposobnosti trebati u kasnijem radu u struci.

Iako se u ovom času ne zna hoće li prijedlog programa biti prihvaćen i kako će biti ocijenjen, možemo ipak reći da se u izradi njegova prijedloga pokušalo slijediti europske norme o ustroju sveučilišnih studijskih programa i uklopiti suvremene sadržaje, vodeći pritom računa o broju, mogućnostima i sposobnostima postojećih nastavnika okupljenih na Odsjeku, kao i o sadašnjim prostornim uvjetima.

LITERATURA

Bibliotekarstvo ili knjižničarstvo. // Hrvatska enciklopedija. Zagreb : Leksikografski zavod "Miroslav Krleža", 1999.- Sv. 2.

Bologna declaration [citirano: 2004-12-09]. Dostupno na: <http://europa.eu.int/comm/education/policies/educ/bologna/bologna.pdf>

Competencies for information professionals [citirano: 2005-07-02]. Dostupno na: <http://www.sla.org/content/learn/comp2003/index.cfm>

Estivill, A. Adaptation of LIS degrees and curriculum to the Bologna process in Europe. // Eblida Seminar on Libraries, Archives and Information Sectors Facing the European Higher Education Area, Estoril, Portugal, 14 May 2004. Ppt. prezentacija.

Euroguide LIS : the guide to competencies for European professionals in library and information services [citirano: 2005-07-02]. Dostupno na: <http://www.aslib.co.uk/pubs/2001/18/01/contents.html>

European Cultural Convention, 1954. Dostupno na: <http://conventions.coe.int/treaty/EN/treaties/html/018.htm>

Facultat de Biblioteconomia i Documentació. May 2003 [citirano: 2005-07-02]. Dostupno na: <http://www.ub.es/biblio/convergencia-europea-propuesta.html>

Professional competencies for reference and user services librarians [citirano: 2005-07-02]. Dostupno na: <http://www.ala.org/ala/rusa/rusaprotocols/referenceguide/professional.htm>

Realising the European higher education area : communiqué of the conference of ministers responsible for higher education in Berlin on 19th September 2003 [citirano: 2005-01-27]. Dostupno na: <http://www.bologna-berlin2003.de>

Towards the European higher education area : communiqué of the meeting of European ministers in charge of higher education in Prague on May 19th 2001 [citirano: 2004-12-09]. Dostupno na: <http://www.bologna-berlin2003.de/en/basic/haupt.htm>

VJESNIK BIBLIOTEKARA HRVATSKE 48, 1(2005)

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju [citirano: 2005-05-02]. Dostupno na: <http://www.nn.hr/clanci/sluzbeno/2004/2025.htm>

Zakon o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju [citirano: 2005-05-02]. Dostupno na: <http://www.nn.hr/clanci/sluzbeno/2003/1742.htm>